

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 108 / Olot, desembre 2017

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / ELS MUSEUS D'OLOT

Aquesta primavera, el Museu de la Garrotxa ha presentat un nou projecte museogràfic, centrat en l'art i l'escola olotina de pintura. L'exposició permanent és més didàctica i vol ser més dinàmica. Es potencien artistes menys coneguts i s'exposa obra d'autors més contemporanis. També augmenten les activitats paral·leles i hi ha espais pensats per als més petits. La proposta està molt bé. L'equip directiu ha fet una gran feina conceptual. Tot i així, som molt lluny d'on voldríem ser. L'objectiu que ens vàrem marcar l'any 1982 era transformar en museu "tota la part de l'edifici no ocupada per l'Asil". Vàrem començar per la tercera planta perquè era prioritari "substituir el forjat, el terra de les golfes i la coberta", no pas perquè volguéssim tenir l'exposició permanent amagada al tercer pis. Certament, durant aquests 35 anys, el Museu ha acabat ocupant pràcticament tot l'edifici de l'Hospici, però s'ha fet de manera progressiva i desordenada, aprofitant els espais que quedaven lliures. El resultat és una estructura incoherent. Un espai molt poc atractiu. Un museu de difícil accés. Per tant, molt poc visitat. I la ciutat necessita que el Museu sigui un punt d'atracció cultural de veïns i visitants, i un reclam per revitalitzar el centre històric.

El Museu de la Garrotxa demana

amb urgència una reforma estructural en la línia del projecte inicial que està pendent d'executar. Entre moltes altres coses, preveia "tancar amb vidrieres les galeries del claustre", fet que permetria "recuperar per a sales d'exposició del Museu aquestes galeries". Em sembla una molt bona mesura perquè ajudaria a arribar de manera amena, natural i ordenada a les sales d'exposició del tercer pis. Només hi afegiria que caldria tapar amb una claraboia el pati del claustre i aprofitar aquest gran i bonic espai per ubicar-hi l'entrada al Museu, el punt de trobada, la botiga, el guarda-roba i el bar. Els nous espais permetrien reordenar les sales d'exposicions temporals i permanents, fer una nova sala d'actes, una biblioteca, nous magatzems i tallers.

Tanmateix, si es posa sobre la taula la política museística que ha de seguir la ciutat d'Olot en els propers anys, crec que també s'haurien de tenir en compte dos nous possibles projectes museístics: la Casa Museu Vayreda i el Museu Clarà. Tots dos tenen un gran interès cultural i un gran potencial d'atracció turística.

El primer projecte requeriria adquirir can Vayreda (abans mas Reixac) i tot el patrimoni documental de la família, per ubicar-hi la Casa Museu Vayreda. Tindria com a objectiu exposar, estudi-

ar i vetllar per l'obra artística, cultural i política de Joaquim Vayreda i tot el seu entorn: Josep Berga, Marian Vayreda, el Centre Artístic, el Centre Catalanista i l'escola olotina de paisatge. És una oportunitat única, que no podem desaproveitar perquè no tenim cap altre personatge tan transcendent i tan reconegut en el món de l'art, la cultura i la societat catalana del segle XIX com Joaquim Vayreda.

D'altra banda, Olot està en disposició de tenir un bon Museu Josep Clarà, perquè el destí (de fet, la deixadesa dels agents culturals barcelonins) ens ha proporcionat 800 guixos d'un dels escultors espanyols de més anomenada, que són essencials per estudiar i conèixer la seva extensa obra. No es tracta d'avaluar si la trajectòria política i vital de Josep Clarà va ser una o altra, ni tan sols de posar en qüestió si té més valor la seva obra que la de Miquel Blay o Leonci Quera o Rosa Serra o Claudi Casanovas. Es tractaria només d'aprofitar que en els nostres magatzems tenim un patrimoni culturalment valuós, que ajuda a explicar la trajectòria i l'art d'un escultor famós i conegut. Per tant, d'un olotí, Josep Clarà, que es mereix tenir un museu, i que pel valor de la seva obra pot atraure cap a la nostra ciutat un turisme de qualitat.

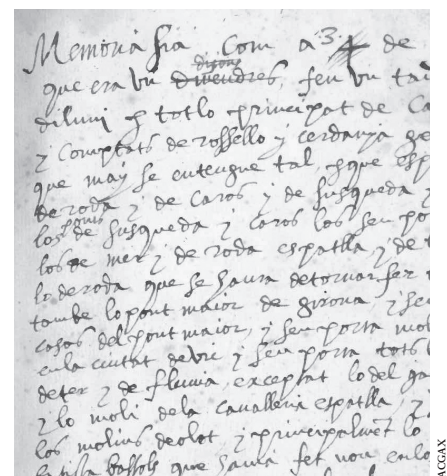
JOAN BARNADAS

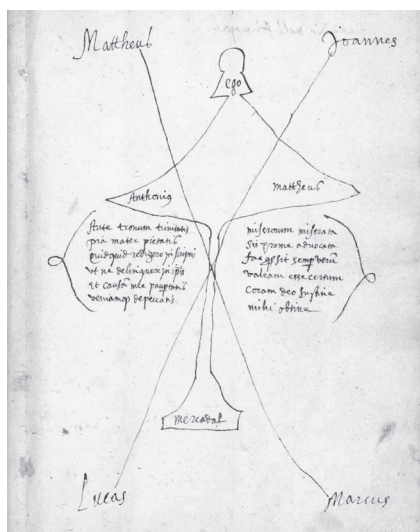
ANIVERSARI / 400 ANYS DE L'AIGUAT DE LA TARDOR DE 1617

La tardor de 1617, un episodi de pluges abundants va afectar bona part del País Valencià i Catalunya al llarg del mes d'octubre, i es van intensificar en els sis primers dies de novembre. Un monjo de Ripoll comentava que era "la inundació i el diluvi general esdevingut pels nostres crims, tal com Déu ho va voler".

A la plana d'en Bas i a Olot, els dies 3 i 4 de novembre "vingué Fluvià tant poderós i grossíssim" que es va endur tots els molins –especialment, el de Sant Roc, acabat de construir–, va inundar la capella de Santa Magdalena, va desmuntar part del pont i

va espatllar diverses adoberies i dues cases properes al riu. El Molí Vell de Sant Joan les Fonts, un molí paperer propietat de la família Collferrer, també va ser engolit per l'aigua. A Besalú, un notari va deixar anotat que la inundació més important que s'hi recordava, esdevinguda el 1403, "fou poca cosa" comparada amb aquella. També el Brugent va créixer desmesuradament i a Sant Feliu de Pallerols es van perdre tots els molins i horts vora riu. A més, l'aiguat va malmenar els ponts de Manlleu i Roda de Ter, peces fonamentals en la comunicació d'Olot amb la capital osonenca.

Les escriptories o notaries de destret que fragmentaven l'actual territori de la Garrotxa, des dels temps medievals fins al segle XIX, solien tenir una seu estable. Normalment, estaven adscrites a un edifici senyorial situat al bell mig d'una vila o en una dependència d'un castell que actuava com a oficina central. De manera independent, alguns notaris que exercien sota l'empara de les autoritats reial o apostòlica s'establien en una vila i actuaven per lliure des de casa seva.

Entre aquests notaris establerts pel seu compte, és especialment remarcable el cas garrotxí d'Antoni Mateu Mercadal. Aquest personatge va obrir una escriptoria pública al mas on residia, a la parròquia de Sant Quintí d'en Bas, en la confluència de dues escriptories de destret i sense una àrea ben delimitada d'actuació.

Antoni Mateu Mercadal havia nascut al mas del mateix nom en la dècada de 1570. Era fill de l'hereu de la casa, Climent, i de Margarida Coromina, de la parròquia de Sant Martí del Clot, a la Vall de Bianya. Devia ser el fill segon o tercer de la família, perquè el seu germà Onofre Mercadal va succeir el pare al capdavant de l'explotació agrària, a més d'exercir com a batlle de la parròquia de Sant Romà de Joanetes. No sabem res de la seva etapa de formació per assolir el títol de notari reial per tot el Principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya, obtingut el 8 de novembre de 1596. Tan sols tenim notícies segures d'aquest home a partir del 15 de novembre d'aquell any, quan va començar a treballar en l'expedició d'actes des de casa seva. Una breu anotació seva, inclosa en un

manual de l'any 1610, esmenta una escriptura que "és en lo codern de la compra de la notaria de Sant Quintí", la qual cosa mena a creure que va pactar amb els Blanes, senyors de la vall de Joanetes, els termes que regulaven la seva actuació com a notari en aquella zona.

La seva producció com a notari real establert a Sant Quintí d'en Bas s'ha conservat pràcticament sencera. Són 37 manuals i llibres, junt amb un formulari, que abasten el període 1596-1639. Els *acta* dels seus documents són ubicats sobretot al mas Mercadal, Joanetes i Sant Esteve Saüll (ara, d'en Bas). Més enllà, apareix protocol·litzant escriptures en diversos indrets de l'altiplà del Collsacabra: Falgars, Rupit i Pruit, Sant Bartomeu Sesgorgues, Sant Llorenç Dosmunts... Puntualment, també acudia a les Preses, el Mallol i Olot.

Però, paral·lelament, Mercadal va obtenir els drets d'actuació en tres escriptories més. En primer lloc, a l'extensa vall d'en Bas. En molts dels seus manuals va incloure una llarga intitulació per resoldre qualsevol dubte sobre la seva habilitació: "notari públic per les autoritats reial i de l'obtentor del benefici sota la invocació de Sant Just instituït a la capella del puig o castell del Mallol i senyor útil i propietari de la notaria i l'escriptoria del mas Mercadal, de la parròquia de Sant Quintí del vescomtat de Bas". Com que a ulls dels altres no es distingia en qualitat de què actuava en cada moment, el seu successor a l'escriptoria de Bas, Pere Màrtir Orri, va haver d'assenyalar amb una *R* les actes redactades per autoritat reial i amb una *B* les atorgades sota l'autoritat del vescomte de Bas. En segon lloc, va ser notari de Joanetes des que va començar la seva activitat com a fedatari. L'octubre de 1606 va traspassar els protocols que havia generat, a més de dos registres curials, al nou notari, Jeroni Marguí. I cap al final de la seva etapa com a notari, va gestionar un nou arrendament de l'escriptoria de Joanetes per a ell i el seu fill primogènit, Antoni Ramon Mercadal.

En resum, els investigadors que cerquin escriptures de la vall d'en Bas i el Collsacabra per a aquest període han de consultar forçosament la documentació d'aquesta petita escriptoria unipersonal.

XAVIER PUIGVERT I GURT

BREVIARI

El divendres 1 de desembre, a les set de la tarda, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, el musicòleg Xavier Pallàs Mariani (Olot, 1980) presentarà els resultats del treball de recerca amb el projecte del qual va obtenir exaequo la Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes l'any 2015. Es tracta d'un inventari exhaustiu de les **campanes i els campanars de la Garrotxa** que inclou, entre altres dades, una fitxa amb la descripció de cada element i l'enregistrament del so de cada campana. Recordem que aquest acte, que havia de tenir el lloc el dia 3 de novembre, va ser ajornat.

•••

El dia 22 de novembre va tenir lloc a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa l'acte de proclamació del guanyador de la **Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes 2017**, que convoca l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot. El guanyador va ser l'arquitecte olotí Arnau Vergés Tejero, amb el projecte *L'Eixample Malagrida d'Olot: Ciutat jardí, ciutat radial o geometria natural?* L'objectiu d'estudi és l'Eixample Malagrida d'Olot, també conegut com "la Ciutat Jardí", el projecte urbanístic d'organització radial a banda i banda del riu Fluvià durant el primer quart del segle XX. L'estudi se centrarà especialment a aclarir si es pot donar per vàlid el model de ciutat jardí com a base del projecte, i si l'autoria real correspon a Joan Roca Pinet i Josep Esteve, els dos arquitectes que signen els plànols de 1916 i 1925, respectivament.

•••

En el mateix acte es va fer públic el nom del guardonat amb la **Beca Oriol de Bolòs de Ciències Naturals 2017**. En aquest cas, el guanyador va ser Guillem Roca Méndez, graduat en geologia, amb el projecte *Cartografia a partir de sistemes d'informació geogràfica (SIG) de la susceptibilitat de processos gravitacionals a la Garrotxa*. L'estudi vol determinar quines zones de la comarca, per les seves característiques geològiques, poden patir moviments gravitacionals, és a dir, desplaçaments de masses rocoses o de sòl.

COL·LECCIÓ LOCAL

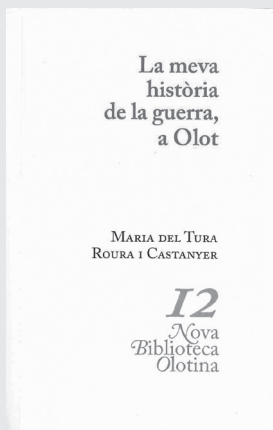
MONOGRAFIES

Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, núm. 28, Olot: Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 2017, 440 p.

BARTOLOMÉ, José Luis,
Els raïms ja virolen. Literatura dels cellers empordanesos i altres est[r]ofes, [Figueres]: [l'autor], 2017, 183 p.

Dones en majúscula, Olot: Alba. Associació de Dones de la Garrotxa, 2017, 82 p.
Selecció de textos de Roser Bartrolí i M. Àngels Coma.

ROURA, Maria del Tura,
La meua història de la guerra, a Olot, Olot: Ajuntament d'Olot i Diputació de Girona, 2017, 207 p. (Nova Biblioteca Olotina; 12).

VILAR, Josep,
Els trabucaires, Girona: Diputació de Girona, 2017, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 188).

ARTICLES

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA,
“Selecció de bibliografia de temàtica garrotxina (octubre 2016-setembre 2017)”, dins *Annals del Patronat...*, p. 419-435.

CAPDEVILA, Keta,
“Imatges, espais i rituals. El paper de les imatges devocionals en la societat de l'època moderna: la confraria del Roser d'Olot com a exemple”, dins *Annals del Patronat...*, p. 303-339.

CASTANYER, Pere et al.,
“Després de les *villae*. La trans-

formació del camp al nord-est català en els segles VI i VII a partir de l'exemple de Vilauba/Villa Alba (Pla de l'Estany)”, *Estudis d'Història Agrària*, núm. 27, 2015 [2016], p. 43-65.

ESCARPANTER, Anna i VILA, Guillem,
“Scape Moixina, una manera diferent de conèixer el patrimoni”, *Boletín de Interpretación*, núm.36, setembre 2017, p. 7-8.

FUMANAL, Miquel Àngel i COLOMER, Joel,
“La via del Capsacosta: la construcció d'un tram del camí reial de Barcelona a Camprodon als segles XVII i XVIII”, dins *Annals del Patronat...*, p. 17-51.

“La Gala. Les Preses (la Garrotxa)”, dins Manel CARRERA, *Calendari de festes amb aigua*, Barcelona: Botarga Produccions, 2016, p. 240-245 (Els Llibres de Festes.org; 3).

GARGANTÉ, Maria,
“D'obres i autories a les masies del set-cents a la Garrotxa”, dins *Annals del Patronat...*, p. 179-225.

GRAU, Carme,
“L'art del Barroc: el retaule del Roser. Història, tradició, tècnica, poder, catequesi... Un exemple viu dels retaules a l'època del Barroc”, dins *Annals del Patronat...*, p. 283-302.

MIRALPEIX, Francesc,
“Vides entrecruades: Joan Carles Panyó, Ramon Amadeu i Josep Barnoya a la capella del Sant Crist i del Santíssim Sagrament de l'església de Sant Esteve d'Olot”, dins *Annals del Patronat...*, p. 227-251.

MONTURIOL, Antoni,
“Bertrana i Olot”, dins Carme CLUSELLAS (dir.), *Prudenci Bertrana, pintor*, Girona, Museu d'Art de Girona, 2017, p. 45-46.

MONTURIOL, Antoni i CLUSELLAS, Carme,
“L'obra de Prudenci Bertrana al Museu d'Art de Girona”, dins Carme CLUSELLAS (dir.), *Prudenci Bertrana, pintor*, Girona, Museu d'Art de Girona, 2017, p. 34-37.

MURLÀ, Josep,
“Dades cronològiques sobre algunes peces d'orfebreria de la parròquia de Sant Esteve, d'Olot”, dins *Annals del Patronat...*, p. 253-281.

NOGUÉ, Joan,
“Paisatge, patrimoni (oblidat) i polítiques públiques”, dins Josep SANTESMASES (coord.), *Patrimoni oblidat, memòria literària. Catàleg de l'exposició*, [Barcelona]: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i Institut Ramon Muntaner, 2017, p. 28-31.

PUIG, Miquel,
“D'Olot a les Índies. L'aventura comercial olotina a Amèrica en els anys 1749-1753”, dins *Annals del Patronat...*, p. 53-111.

ROURA, Lluís,
“La ‘Guerra Gran’ (1793-1795): percepció y memoria de la guerra contra la Revolució francesa, en Catalunya”, *Studi Storici*, vol. 58/1, 2017, p. 215-229.

SERÉS, Francesc,
“La literatura en la època de la posciudad”, *La maleta de Portbou*, núm. 25, setembre-octubre 2017, 51-55.

SERRAMONTMANY, Albert,
“Consum i cultura material en les famílies de l'àrea de Besalú entre 1750 i 1840”, dins *Annals del Patronat...*, p. 167-195.

SOLÀ, Xavier,
“Notes sobre la indústria drapeira a la Vall d'Hostoles en el segle XVIII”, dins *Annals del Patronat...*, p. 141-166.

SOLER, Santi,
“Tortellà al segle XVIII: una època de creixement i transformacions”, dins *Annals del Patronat...*, p. 113-140.

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel,
“La fortalesa de Castellfollit de la Roca”, *Olot 1700*. [en línia]. 15 de novembre de 2017. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Aquests dies no em puc treure del cap la cançoneta que va popularitzar Marina Rossell quan varen empresonar Els Joglars: *Les ninetes ploreu, ploreu de tristor, perquè els Jordis són a la presó*. Aquella lluita va ser el meu debut social. Encara barbamec, vaig participar en l'organització d'una vaga, activa i indefinida, a l'Institut. Va ser un gran èxit de participació. Només va entrar a classe una estudiant del meu curs, ara famosa. Assemblees, tallers, lectures compartides, manifestacions, recitals de poesia, discussions bizantines... Tot es va acabar de forma abrupta, després d'un claustre presidit per l'alcalde feixista de la ciutat. Aquell dia em va tocar fer de portaveu de l'assemblea d'estudiants. Va ser molt dur. Recordo en positiu un parell de professors que ens varen defensar i en negatiu les amenaces personals del president de l'Associació de Pares i el paper d'estrassa que varen fer els delegats estudiantils socialistes del Moviment de Joves Socialistes de Catalunya (MJSC). Després va venir el retorn a les aules i la repressió dels qui havíem donat la cara. Jo vaig acabar a l'Escola Pia de Terrassa. No ho vaig viure com una derrota, sinó com una oportunitat. De fet, va ser una metamorfosi. Al barri de les Arenes vaig descobrir Víctor Jara, *A desalambrar*, i la força de la bona gent. *Traigo la camisa rota, tralaralarà...* Semblaven els últims espeternecs del franquisme i l'alba de la llibertat; però només era el preludi d'una nova Restauració borbònica. I ara, sant tornem-hi.

Alguns se sorprenden de la nostra resiliència, de la nostra perseverança. No saben que portem segles d'entrenament.

HISTÒRIES / PEDRENYALS I ARMES DE FOC

Catalunya a principis del segle XVII és un país armat, de la qual cosa es fan ressò els testimonis de l'època i les prohibicions sovintejades. El 1626 el batlle de la Vall d'Hostoles captura el pare Rafel Codina "per lo camí que de en la parròquia de Cogolls ab un padrenyal llarch de quatre palms que aportava del viatge del camí per hont jo avenia". Pagesos i paraires disposen d'aquestes armes que usen fàcilment i en defensa pròpia. És fàcil trobar-se en els registres de defuncions morts violentes. El 26 d'octubre de 1607 mor Pere Joan Masoliver, hereu del Masoliver de la Pinya, "per quant estava travessat per dos comps de pedrenyal li varen tirar per lo camí de sa casa", i el 6 de gener de 1648, a la caseta d'en Famada "tenint lo dit Martre alguna criatura sua davant, des de un finestró que mira a dita cuyna tiraren ab pedrinyal o altre arma de foch a dit Lorens Martra y lo an nafrat en lo cap, del qual tir o nafra és mort y desde qual nafraren no parlà més sinó que visqué un die natural".

Diferents disposicions episcopals prohibeixen l'entrada a les esglésies –i als oficis– amb pedrenyal, tal com a Sant Esteve d'en Bas el 1632: "Ninguna persona scandalozament ni públicament goze ni presume estar amb pedranyal dins la yglésia celebrant-se los officis divinals ni altrament sots pena de 10 lliures per subsidi de excomunió". El pedrenyal era una arma curta fàcil d'amagar, per exemple, sota la capa de pastor.

Des que es difonen a la segona meitat del segle XVI, es produeixen i distribueixen massivament. Els preus baixos també ho afavoreixen. A Olot, a finals del segle XVI, hi trobem una quinzena de pedrenyalers, i a Vic una xifra semblant poc després. Ripoll és el centre productor més gran

Tenim llarga experiència en delictes de rebel·lió, sedició, opinió, desordres públics... A casa nostra les ninetes ploreu sovint. El 1845, la vila d'Olot va ser acusada de rebel·lió, perquè tots els joves olotins cridats a fer el servei militar es varen fer fonedissos la nit abans del sorteig de la quinta. L'exèrcit va envoltar la vila, amb els canons d'artilleria preparats per bombardejar; el capità general va fer empresonar els pares dels quintos fugats, va destituir l'Ajuntament d'Olot i el rector de la parròquia, i va imposar als regidors del consistori una multa personal milionària.

El febrer de 1906, Josep Freixas i vuit botiguers olotins més varen ser jutjats a l'Audiència Provincial pel delictes de sedició. Havien participat el mes de maig en una protesta ciutadana contra les inspeccions d'Hisenda. "El pueblo se amotinó frente al hotel La Estrella, donde se hospedaban los agentes del fisco, y las piedras no dejaron cristal sano en el edificio, sucediéndose la gritería y la protesta. (...) Los dos agentes tuvieron que salir de Olot custodiados por la Guardia Civil". Tot i així, els botiguers varen ser absolts. La repressió governamental es va encaminar cap als catalanistes instigadors. La nit de Nadal de 1905, la policia va detenir el pintor Josep Berga i Boada, mentre la Guàrdia Civil envoltava el seu taller. Se l'acusava d'amagar armes per fer una revolta catalanista. El local va ser inspeccionat pel jutge, el comandant militar, el capità de la Guàrdia Civil, el cap del sometent i l'alcalde. El registre no va donar cap resultat. Segons la crònica de la premsa provincial, "reina una gran indignación".

d'armes de Catalunya: en el segle XVII hi ha localitzats més de 60 tallers. A Sant Feliu de Pallerols coneixem els francesos Samsó Sobrecasa (1568-71), que es trasllada a Olot, Joan Bordes (1570) i Joan Garau de Ganyac (1571). Antoni Rovira és fill del pagès Joan Rovira, senyor de la Rovira de Sant Feliu, que se'n va Ripoll a formar-se de pedrenyaler el 1593.

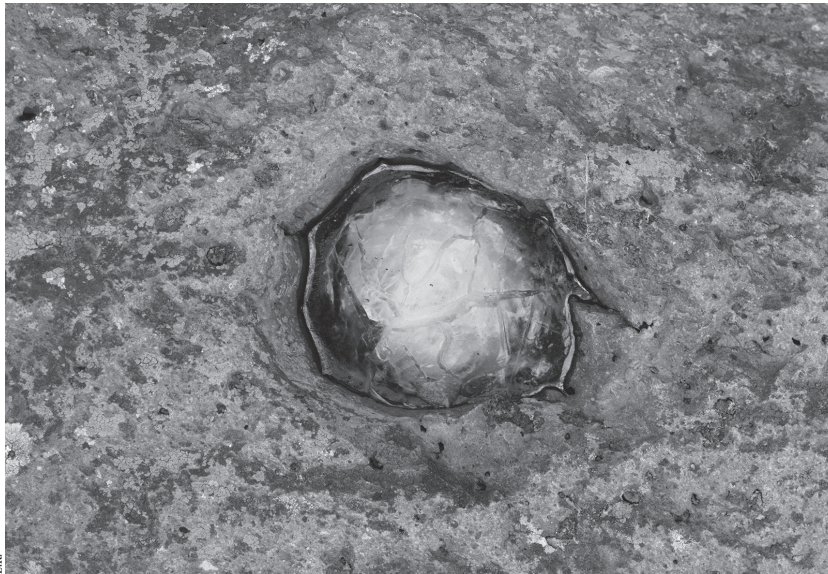
A les Planes d'Hostoles s'arrela la fabricació de pedrenyals. El 1577 el pedrenyaler francès Joan Cussanes es casa amb la planenca Violant, però poc després el trobem vivint a Sant Feliu. Però coneixem almenys dues famílies que s'hi dediquen a bastament: Joan Rostoll (1577), Mateu Torra (1578), Francesc Valls (1593) i Llorenç Lluch (1627). En el darrer quart del segle XVI trobem la família Roure, que viu al carrer d'Avall. Miquel Roure és ferrer, ballester i pedrenyaler, i té diferents fills: Joan –l'hereu–, Bernat i Mateu que són pedrenyalers, i Miquel, que és ferrer i ballester. El 1608 coneixem Joan Roura i el seu gendre, Francisco Illa, que continuen l'ofici familiar. Guerau Roure és el més llonge: neix el 1574 i mor el 1664, i exerceix sempre el mateix ofici.

La família Llinairós és una família extensa amb membres repartits per Olot, les Planes i Anglès. El 1596 ja trobem Lluís Llinairós a les Planes, i el seu germà Salvador treballa a Olot. El 1640 el pedrenyaler Joan Llinairós, fill d'en Joan, es casa amb la vídua Margarida Gravalosa i aporta "les aynes de treballador per lo dit offici de padrinyaler." El 1663 Joan Llinairós –fill de Salvador Llinairós, tots dos pedrenyalers– es ven una casa que té a les Planes, al carrer de la Santa Creu, per 100 lliures.

XAVIER SOLÀ COLOMER

A OLOT SOMIANT AMB OLOT / POEMA DEL RIU FLUVIÀ

ETIENNE ROUZIÈS (<https://leventdesrues.wordpress.com/> / @leventdesrues)

Els eren dos, ell carrer i ella riba, lligats per un camí verd.

Dues línies blanques m'atreien cap a ells.

El carrer va parlar primer i jo vaig escoltar el seu cant en els vapors d'encens del seu aixopluc de dues vies.

La riba havia cosit una catifa verda cap al riu.

Quan vaig lliscar cap a ell, ella em deixà en el llit, sobre alts murs d'escenaris negres.

Allà, sota els meus peus, vaig veure com la pedra obria un ull penetrant.

El riu Fluvià tenia la pupil·la glaçada d'un drac.

La seva respiració em va cobrir per sobre l'aigua i les seves dents afilades van riure en la cascada.

Tot reialme té el seu guardià. I aquest tenia la bondat de les quimeres oblidades. La parpella es va tancar.

La riba em va reprendre i em va portar lluny.

Em va mostrar senders batuts i altres camins que només

els esbarzers coneixen.

Em va mostrar els dibuixos que dissenyaven en el gel les fulles i les bombolles d'aigua.

Em va fer acariciar la carn porosa i negra de la pedra volcànica.

Em va fer llegir la llengua perduda que un animal havia traçat en la terra.

Em va fer fregar una mandràgora penjada d'un arbre.

Volava sobre jardins de caravel·les, jardins blasons, jardins d'estaques de colors, jardins de peixos sobre els quals el vent havia llençat les seves xarxes.

Vaig veure les cadires de les tres Parques. El cau de les Erínies cridant justícia. I vaig tenir por per Orestes, que girava en cercles al voltant d'un mas encantat de dibuixos obscurs.

Vaig ser sacsejat durant un temps sense

sentir ni el fred ni la fam.

I després va venir una platja oblidada on van aparèixer en la sorra centenars de trossos de cascos polits i multicolors.

Els recollia amb joia, bressolat pel batec irregular d'un cor d'aigua.

Després de la col·lecta, la riba em va portar a l'esquelet d'un edifici inacabat i vaig reveure, sota l'ull pàl·lid dels fanals, el Puigsacalm que es congelava en la nit.

[Les dues línies blanques del principi són el carrer de la Font de la Salut i la riba del riu Fluvià, el camí verd és el del Parc Miquel Martí i Pol, tots invisibles sobre Google Street View. La seva exploració em va portar a seguir el llit del riu. El poema amb fotografies es pot llegir aquí: <https://leventdesrues.wordpress.com/2017/02/09/poeme-du-riu-fluvia/> (traducció: Estel Aguilar i Miró)]

ELS NOMS DE LA TERRA / RENTADOR A ESCENA

XAVIER PUIGVERT I GURT

Hi ha carrers relegats a un paper tan secundari en l'escenari urbà que ningú no recorda exactament quina (ni en quin acte) va ser la seva aportació. Un oblit injust perquè potser el seu rol no era especialment rellevant, però sí que era imprescindible per al desenvolupament correcte de la trama.

Injustament inadvertit és, per exemple, l'olotí *carrer del Rentador*. Els veïns, potser per reparar el seu comportament inexcusable, han permès que el nomenclàtor oficial anomeni "carrer" allò que el sentit comú deixaria en un simple carreró que des de temps immemorials ha comunicat el sector residencial del Palau amb el polígon riberenc de molins i adoberies. Els retocs urbanístics dels darrers decennis l'han desdibuixat tant que, fins i tot, es podria dubtar de la seva existència real sobre el terreny. I del nom d'aquest eccehomo, no en parlem! Les referències més antigues l'anomenen "carrer del Lavador". En alguns dels seus treballs sobre la part més antiga de la vila olotina, Jordi Pujiula i Joaquim Danés i Llongarri, tots dos metges i bons coneixedors del barri, s'hi referien com el "carrer dels Rentadors". La confusió segurament provenia dels rentadors que hi havia

hagut en el rec sota el pont de Santa Magdalena a començament del segle XX. La majoria de veïnes de vora riu hi acudien per netejar la roba bruta, aprofitant l'aigua que una resclosa desviava del Fluvià. Ambdós metges associaven el nom del carrer a les pedres planes com lloses on es feia la bugada i evocaven l'ambient de cops de pala, xafarderia i escuma de sabó que s'hi creava. Però la cosa no anava per aquí. La nostra via urbana no menava a aquests rentadors, sinó a un rentador de llana edificat en el segle XVI i successor d'un "lavador de llana" que existia des del segle anterior a l'inici del carrer de Sant Miquel. La data de construcció de la nova factoria no se sap, però devia ser poc anterior a l'any 1551, quan un blanquer descriu la propietat que té vora un "rentatore sive levatore" d'un tint edificat sobre el rec. Tornem a topar, doncs, amb la denominació "lavador", que no és un castellanisme, sinó una paraula del català antic substituïda per l'actual. Precisament, l'aparició del nostre ignorat rentador de llana ens documenta el moment en què es produeix el relleu definitiu entre mots.

En plena funció, el vell actor fa mutis i desapareix entre bambolines. Teló.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / LES FONTS ENS PARLEN

EMILI BASSOLS I ISAMAT

La font Moixina, una de les fonts més emblemàtiques d'Olot, no raja des del mes de juny passat. Que pels seus sis brocs no brolli aigua no és un fet excepcional, però sí que ho és l'allargament de l'interval temporal. Mai fins ara, com a mínim des que es disposa de dades, l'eixut s'havia allargat fins als darrers mesos de l'any. El primer pensament que ens passa pel cap és que la causa principal que explicaria aquesta interrupció del cabal és l'escassetat de precipitacions. És veritat: el 2017 està sent un any molt sec. Al Parc Nou d'Olot només han caigut 638 mm en el que portem d'any, quan la mitjana anual –d'una sèrie de 28 anys– està situada entorn dels 950 mm. Però no és només això. Una correcta anàlisi de la situació no es pot limitar a un “com que no plou, les fonts no ragen”, perquè aquesta simplificació, tot i ser certa, insinua, emmascara altres variables que influeixen de manera determinant en la pèrdua de cabal de les fonts. Pensem, per exemple, en el volum de les extraccions o en el grau d'aprofitament que estem fent dels aqüífers. En aquest sentit, les fonts funcionen com a veritables *avisadors*. Quan una font s'eixuga és perquè el nivell piezomètric de l'aqüífer del qual s'alimenta ha baixat de cota. Una de les primeres coses que hauríem de comprovar, doncs, és si l'eixut és local, limitat a una sola font o a un complex proper de surgències, o si és global i afecta un àmbit territorial més extens. Per exemple, estaria bé saber què ha passat enguany a les altres fonts del

voltant d'Olot. D'algunes ja se n'està fent un seguiment dels cabals, com la de Bufaganyes, a la Moixina, o la de les Triès, però caldria completar la xarxa afegint-ne unes quantes més. Una de les candidates més fermes a ser objecte de seguiment periòdic és la font del Noc d'en Cols. Aquesta font ens pot ajudar molt a conèixer les fluctuacions que experimenta l'aqüífer fluviovolcànic al sector del Pla de Baix atès que allà, en els darrers anys, s'hi ha incrementat notablement la pressió extractiva. Qualsevol disminució permanent del nivell piezomètric té com a conseqüència directa un increment del nombre de sol·licituds presentades a l'Agència Catalana de l'Aigua per poder modificar les característiques dels pous. És a dir, quan no es pot extreure el volum concedit o autoritzat, es crea la necessitat d'enfondir els pous actuals o fer-ne de nous. Sabem que l'aqüífer fluviovolcànic d'Olot és explotat a diferents nivells. Els estudis de seguiment de l'oscil·lació del nivell piezomètric realitzats per l'hidrogeòleg olotí Joan Bach demostren que les pluges de tardor, enguany absents, ajuden a recuperar els nivells assolits a la primavera. Però, alhora, també es comença a detectar una tendència perillosa que apunta que cada vegada ha de ploure més per recuperar els nivells de principis d'any. I això, en un context de canvi climàtic, fa pensar.

Avui, encara hi ha qui es refereix a l'aigua com un recurs il·limitat. L'aigua que s'extreu dels aqüífers només té en compte la demanda. Per tant, per garantir la disponibilitat del recurs és fonamental tenir un bon coneixement del funcionament del sistema hidrogeològic. Gestionar els aqüífers és un dels principals reptes ambientals de qualsevol territori. La dificultat rau en el fet que no veiem allò que pretenem conservar. És com si intentéssim gestionar una cisterna tancada i no poguéssim veure si està plena o no. Si volem perpetuar els recursos hídrics no banalitzem els eixuts i menys si aquests són persistents. Intentem interpretar-los. Les fonts ens hi poden ajudar molt. Perquè ens parlen. Faríem bé d'escoltar què ens diuen.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / EL MESTRE DE CATALÀ

DOMÈNEC MOLI

En un moment donat, per allà als anys seixanta del segle passat, va sorgir en la nostra societat la necessitat de construir un entramat per ensenyar la llengua catalana, que la dictadura feixista havia prohibit arreu (escoles, premsa, llibres...) en la seva dèria de destruir allò que ens ensenyaven que era només un dialecte de la gran llengua de l'*imperio español*. La idea era organitzar uns cursos consentits, que no permesos, que tindrien lloc a l'Orfeó Popular Olotí, entitat que va col·laborar assumint responsabilitats. Es tractava, tot seguit, de buscar una persona que pogués impartir lliçons de català. Aquest faulista ha de confessar, sentint vergonya aliena per aquells ignorants frarets que l'havien educat, que amb vint-i-vuit anys aconclerts no podia comunicar-se per escrit en la llengua dels seus pares senzillament perquè ningú no la hi havia ensenyat. La realitat era que ens havien assassinat el president, però que no havien pogut amb la llengua. En la recerca del mestre –fins i tot un poeta olotí es va negar a córrer el que es veia com un risc, i les tres o quatre persones que ho podien fer estaven molt enfeinades–, va sorgir la figura de Marçal Casanovas. Havia arribat a Olot per qüestions laborals i fou una taula de salvació a la qual molts ens vàrem agafar. Des d'aquelles trobades a l'Orfeó, molts olotins vàrem conèixer, a més de la nostra

llengua, un home seriós, entregat totalment a la causa del catalanisme. Humanista, amable, amb ell tot girava entorn de la nostra identitat. No solament va ensenyar català, sinó també a estimar-lo i a recuperar el seu estatus com una de les llengües llatines més representatives. Una vegada ens va dir: “Les llengües no se supediten mai a una altra per la força, tant si és sobirana com vassalla. Al final, per més pals que posin a les rodes, la gent acaba rendint-se a la més culta. En aquesta nació, per més que ens ho prohibeixin, seguirem parlant català”.

Marçal va viure fins al final dels seus dies entre nosaltres. La seva presència alta, rígida, de pas lent però segur, camí de la llibreria Sala a la recerca del diari, és una visió que encara molts dies acompanya l'imaginari d'aquest faulista. La seva experiència en el món de la política fou sempre guiada pel seu amor a Catalunya. Moltes vegades, davant les postures fatalistes, sortia el seu positivisme emparat per una dosi inesgotable d'optimisme envers el futur. En el Parlament, va protagonitzar escenes que no deixaren lloc a cap dubte. És lamentable que en uns moments com els que vivim no comptem amb la seva presència. Com deia ell: “Que mai més, enlloc del món, pugui existir un poble al qual se li negui poder viure en la seva llengua”.

ÀGATA LOSANTOS (@agatalosantos)

Olot, 10 de febrer de 1918

Benvolguda Mela,
Gràcies per la teva ràpida i llarguíssima resposta. És clar que et tractaré de tu si així m'ho demanes. Comptat i debatut, apareixes encara tan sovint en les converses familiars, i el teu pas per Girona va deixar una petja tan profunda en tots nosaltres, que sento que bé puc permetre'm aquesta gosadia.

Celebro que t'hagis sumat amb tant d'entusiasme a la causa pacifista que mira de posar fi a aquesta xacra que està assolant Europa. Llegim a la premsa notícies esgarrifoses de destrucció i mort, i no ens podem estar d'agradir viure en aquest racó del sud d'Europa, on precisament sembla que estem despertant de l'antigor. La incertesa del desenllaç ens angunieja, sí, però ja saps que a can Bassols sempre hem estat optimistes de mena i confiem que en un temps podrem tornar a visitar els bonics boscos alemanys i el nostre refugi de Baden sense percebre la desolació de la guerra.

Com et deia, a casa nostra estan bufant aires de canvi, i fins i tot fa la sensació que Olot comença a acostar-se a Europa. El tren, que en cosa de poques hores et porta fins a Girona, s'ha convertit en un element més de les xefles Bassols. Fa uns mesos vam anar tots plegats a veure en Xavier i la Mercè en aquell mateix pis que vas visitar tantes vegades, a la plaça del Vi. En Xavier,

com a bon Montsalvatge, va voler fer de cicerone, i ens va fer caminar hores per Girona, i fins i tot ens vam enfil·lar més amunt de la muralla, des d'on es contemplava aquesta fantàstica vista que pots veure a la foto. Durant la caminada se'ns va sumar aquesta noia que surt en primer terme, amb qui les meves germanes em volen aparellar... Aquestes germanes alcavotes! Com si no tinguessin prou feina!

A tu, com a dona del nord, et deu semblar una bestiesa, però el fet que algú s'hagi molestat, després de moltes penes i treballs, a fer venir el tren fins a Olot, fa que nosaltres mateixos situem la nostra ciutat en una altra categoria, com si poguéssim deixar enrere l'aïllament ancestral. Pensa que els estiuejants s'han convertit en una autèntica plaga; tots volen venir a veure els paisatges que va pintar en Vayreda! Les meves germanes hi han fet força amistats, i s'ha de dir que si més no serveixen per animar el Firal.

Però què n'has de fer, tu, d'aquestes nimietats nostres? T'imagino en algun cafè de París, envoltada dels teus intel·lectuals, debatent sobre com posar fi a aquesta guerra, i penso que, en el fons, la nostra correspondència no té cap sentit.

Sigui com vulgui, aquí tens la meua carta. Com sempre, records de la colla Bassols Montsalvatge, i fins aviat, si la guerra ens ho permet.

Xavier

BREVIARI

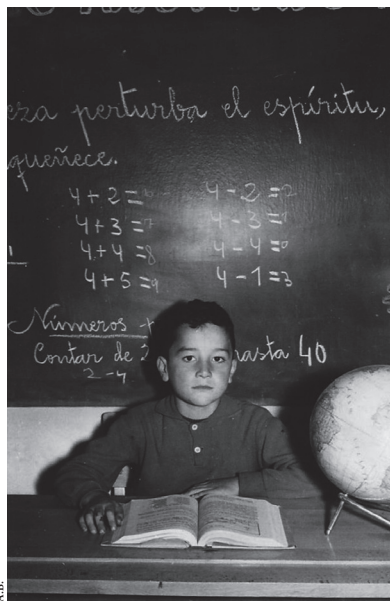
La Galeria de Metges Catalans, el web del Col·legi de Metges de Barcelona (www.galeriametges.cat) que pretén divulgar les figures més destacades de la medicina catalana al llarg de la història, acaba de publicar unes pàgines biogràfiques dedicades a Candi Agustí Trilla (Castellfollit de la Roca, 1875-Olot, 1963), metge odontòleg, escriptor i polític. Entre els metges de la Garrotxa inclosos en la galeria hi ha Eveli Barnadas, Francesc Bartrina, Francesca Casaponsa, Joaquim Danés, Maria Oliveras i Jordi Pujiula.

...

Els dies 13 i 14 de desembre, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa serà la seu del Simposi Trias, una iniciativa de la Càtedra Ferrater Mora dedicada a recuperar i difondre el pensament dels principals pensadors catalans del segle XX ja desapareguts, i que aquest any està centrat en la figura de l'assagista, crític literari i periodista olotí **Josep M. Capdevila i Balanzó** (1892-1972). Entre els autors que hi presentaran ponències i comunicacions hi ha Fonxo Blanch, Joan Carreres, Jordi Castellet, Joan Cortada, Joan Cuscó, Jordi Jiménez Guirao, Abel Miró, Josep Murgades, Hilari Ragner i Fèlix Villagrasa.

...

Per tercer any consecutiu, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa proposa als seguidors del seu compte de Twitter un joc sobre el patrimoni local, amb elements que combinen la història, la memòria, l'arquitectura i la fotografia en forma de **calendari d'advent**. És una idea inspirada en una iniciativa d'English Heritage a Twitter l'any 2014 i que adapta a la xarxa social la tradició del calendari de compte enrere d'advent, originària de l'Alemanya protestant i estesa per tot Europa, que arriba fins a Nadal. De l'1 al 24 de desembre, l'Arxiu Comarcal publicarà diàriament en el seu compte de Twitter la fotografia d'un element present a la via pública d'Olot i que pot passar desapercbut, amb un text al·lusiu que ajudi a descobrir de què es tracta. L'endemà se'n donarà la solució. Simultàniament, el joc també es podrà seguir des del compte d'Instagram de l'Arxiu

AB.

representar contes i faules de pocs personatges mentre ell anava llegint: em veig fent la granota tot saltant entre les fileres de taules i amb l'expectació de tots els nens. Ens ensenyava cançons populars de les Espanyes: l'havanera *Salió de Jamaica rumbo a Nueva York*, la cançó de les Illes Canàries *Virgen de Candelaria*, la gallega *Ondiñas veñen (A Rianxeira)*, la navarresa *Las vacas del pueblo ya se han escapao, riau riau*. Era molt estricte i tenia *Doña* Palerma la Verduga, un punter de fusta penjat en un lloc principal de la paret, per castigar picant als dits de la mà ajuntats aquells nens (nenes no n'hi havia a la classe) que havien faltat a alguna norma de conducta i que la *Doña* administrava amb la mà del mestre donant un, dos o més cops segons el nivell de la falta. Amb ell vaig aprendre una paraula importantíssima en aquella

El *senyor Engracia* ens feia jocs dirigits que implicaven exercici físic, contacte amb els altres i compliment de regles: *balón-tiro*, *pelea de gallos*... Els fèiem al pati de butaques buit de l'espai teatral que no funcionava en aquella escola de Sant Pere Màrtir d'inici de la dècada dels seixanta. Com ens agradaven aquells jocs virils, competitiu i tan ben organitzats i arbitrats! També ens feia

edat: "¿Señor Engracia, puedo ir al retrete?". A classe estàvem silenciosos, atents, expectants. Li costava acceptar els errors que inevitablement fèiem i podia perdre els nervis. Un dia em va arrencar cabells i els vaig guardar i lliurar a la meua mare, que va anar a l'escola a parlar amb el meu mestre: un home jove, cabells curts, amb ulleres, castellà.

El *senyor Palomera* va venir després i el vaig tenir fins a 1964, que vaig passar a l'institut de la plaça del Carme. Ens feia practicar normes d'urbanitat quan anàvem amb ell de camí cap a casa, sigui perquè coincidiem a l'anada o a la sortida de l'escola: caminant ens havíem de col·locar a l'esquerra d'ell, que era l'adult. Era veí del barri i per tant hi teníem molta familiaritat, i fora de l'estricta activitat dins de l'aula hi podíem parlar català amb tota naturalitat. Era bonhomí i proper, i això feia que poguessis tenir bones sensacions a classe i sentir-te tranquil i feliç amb els punts positius i negatius premiant èxits i censurant conductes equivocades. Acabar primer i bé una suma podia donar-te un punt positiu; acabar-la primer i malament et podia donar un punt negatiu; enraonar quan no es podia et podia donar un punt negatiu; collir un paper de terra espontàniament podia donar-te un punt positiu. A final de mes es feia una suma i una resta i et sortia un número positiu i difícilment negatiu. Podíem interaccionar amb el company que teníem al costat i això permetia l'ajuda entre iguals i el treball d'equip. Omplíem llibretes i estàvem actius sempre, i podies preguntar i tenir tracte individualitzat amb ell, ja que anava resolent i corregint a mesura que se l'anava interpellant.

He estat 37 anys mestre de primària. Content dels records que tinc d'aquests mestres, ric amb els meus quan explico l'anècdota dels cabells amb el *senyor Engracia* i les normes d'urbanitat amb el *senyor Palomera*.

ANTONI BONFILL

ME'N RECORDO / 39

Recordo que a l'estiu passava una camioneta de la fàbrica de gel, que feia el repartiment per les cases, i els veïns el recollien en galledes, i a casa el col·locàvem en una nevera de fusta envernissada. Recordo que per a la conserva de la carn teníem un armari, que anomenàvem el carner, que tenia la porta amb una tela mosquitera. Recordo com a berenar exquisit el pa amb vi i sucre, tant se val, el vi molt aigualit. Recordo les capsas de cartró foradades, on teníem cucs de seda, alimentats amb fulles de morera. Recordo que per l'aiguat la gent, molt esverada, deia que el riu anava molt gros, i a casa a la mainada no ens deixaven anar a veure'l; sempre me n'ha quedat la recaça. Recordo que vaig caure del pont de Sant Roc a un marge arran d'aigua, saltant de manera involuntària per sobre d'un cavall que estirava una jardinera. Recordo que anàvem a agafar crancs al riu amb uns salabrets i per esquer hi posàvem tripa de conill. Recordo que anàvem a nedar al Collell amb bicicleta, passant

pel costat de la via del tren, per un corriol que s'havia format entre la grava i l'herbat, i un dia la Guàrdia Civil no ens va deixar passar perquè un home s'havia tirat al tren, i que l'endemà ens trobàrem en el trajecte amb rastres de sang i pell del crani, plens de mosques, perquè el tren havia arrossegat aquell home; la seva visió ens deixà molt afectats. Recordo la Libreria Moderna al carrer del Carme, on trobàvem els *TBO*, i de més gran les novel·les *El Coyote*, *El Pirata Negro*... Recordo el cant dels serenos a la plaça, el cap al mig i els altres un a cada cantonada, "Alabado sea Dios...". Recordo els partits de futbol amb botons. Recordo les pilotes de parracs, un mitjó vell reple de draps. Recordo les sessions de cine al Centre Catòlic, els diumenges amb tota la família, dues pel·lícules i un noticiari –en aquest, les tropes alemanyes i italianes de l'Eix encara guanyaven– i que a la mitja part hi berenàvem. Recordo que a les curses de sacs, en festes i aplecs, sempre guanyava un que

tenia una pota de fusta. Recordo que les xemeneies de les estufes de llenya sortien per les façanes, regalimant de sutge, i, els dies boirosos, el fum i l'engluminat precari feien venir basarda en els carrerons. Recordo amb imatges, més que pels fets, les corrues de gent i vehicles de la "retirada" i avions bombardejant. Recordo amb mals records el temps escolar als Escolapis, i amb bons records els set anys de batxillerat a l'Institut, situat a l'antic convent del Carme. Recordo de l'Institut els difícils verbs francesos, pensar en català i arribar al francès passant pel castellà. Recordo haver traduït *La chèvre de monsieur Seguin*, d'Alphonse Daudet. Recordo amb agraïment bons professors, els senyors Colomer, Cuéllar i Estivill i mossèn Carbonès, que als més grans ens prevenia contra les "cases non santes". Recordo, al final del batxillerat, l'examen d'estat a la Universitat de Barcelona, aprovat a la primera; llavors començà una altra vida.

JOAN TRESSERRAS I DOU